

РАЗВІЦЦЁ КАНСТЫТУЦЫЙНАГА РЭГУЛЯВАННЯ ДЗЕЙНАСЦІ ГРАМАДСКІХ АБ'ЯДНАННЯЎ У БЕЛАРУСІ Ў ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ 90-Х ГАДОЎ XX СТ.: АД КАНСТЫТУЦЫІ БССР ДА КАНСТЫТУЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

А.Л. Дашкевіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь

Наша сучаснасць і набыткі ў пабудове новай беларускай дзяржаўнасці могуць быць аб'ектыўна асэнсаваны толькі ў выпадку разумення важнасці вывучэння назапашанага гістарычнага досведу канстытуцыйнага развіцця як квінтэсенцыі грамадска-палітычнай і прававой думкі адпаведнага часу. З гэтага пункту гледжання асабліваю цікавасць выклікае першая палова 90-х гадоў мінулага стагоддзя, калі на канстытуцыйным узроўні фарміраваўся новы падыход да вызначэння ролі і месца грамадскіх аб'яднанняў у межах ствараемай палітычнай сістэмы.

Паводле Канстытуцыі БССР 1978 года грамадскія арганізацыі непасрэдна ўключаліся ў дзяржаўна-палітычны механізм, разглядаліся ў якасці яго неад'емнага элемента. Выключнае месца сярод іх, паводле арт. 6 Асноўнага Закона, належыла КПСС, якая была “кіруючай і накіроўваючай сілай савецкага грамадства, ядром яго палітычнай сістэмы, дзяржаўных і грамадскіх арганізацый...”. За іншымі грамадскімі арганізацыямі прызнавалася права ў адпаведнасці са сваімі статутнымі задачамі ўдзельнічаць у кіраванні дзяржаўнымі і грамадскімі справамі, у вырашэнні палітычных, гаспадарчых і сацыяльна-культурных пытанняў (арт. 7). Замацоўвалася права грамадзян Беларускай ССР аб'ядноўвацца ў грамадскія арганізацыі, якія садзейнічаюць развіццю палітычнай актыўнасці і самадзейнасці, задавальненню іх разнастайных інтарэсаў у адпаведнасці з мэтамі камуністычнага будаўніцтва (арт. 49). Ідэалагічны складнік у выглядзе “мэтаў камуністычнага будаўніцтва” у пэўнай ступені абмяжоўваў пазначанае права грамадзян.

Ва ўмовах палітыкі перабудовы і галоснасці ў пачатку 90-х гг. XX ст. востра паўстае пытанне аб неабходнасці заканадаўчага замацавання плюралістычнага грамадскага ладу і ліквідацыі манополіі на ўладу з боку камуністычнай партыі. Важным крокам на гэтым шляху стала ўнясенне паправак у Канстытуцыю БССР 1978 г. Паводле Закона ад 28 ліпеня 1990 г., артыкулы 6, 7, 49 Канстытуцыі выкладаліся ў новай рэдакцыі. У арт. 49 устанаўлівалася, што грамадзяне БССР маюць права аб'ядноўвацца ў палітычныя партыі, грамадскія арганізацыі, удзельнічаць у масавых рухах. Названым грамадскім фарміраванням гарантаваліся роўныя ўмовы для паспяховага выканання статутных задач. Вызначалася (арт. 6), што палітычныя партыі, грамадскія арганізацыі, масавыя рухі могуць прымаць удзел у выпрацоўцы палітычнага курсу БССР, яе сацыяльна-эканамічным, духоўным развіцці, у кіраванні дзяржаўнымі і грамадскімі справамі. Свабода дзейнасці партый, грамадскіх арганізацый, масавых рухаў па выкананню задач і функцый, прадугледжаных іх статутамі і праграмамі, абмяжоўвалася неабходнасцю кіравацца палажэннямі Канстытуцыі і Законаў СССР і БССР. Забаранялася ўтварэнне і дзейнасць партый, грамадскіх арганізацый, масавых рухаў, мэтай якіх з'яўлялася гвалтоўнае змяненне савецкага канстытуцыйнага ладу, а таксама тых, што выступаюць супраць цэласнасці і бяспекі рэспублікі, канстытуцыйных правоў і свабод яе грамадзян (арт. 7). Адпаведна канстытуцыйнае рэгуляванне прадугледжвала не толькі ліквідацыю асаблівага становішча КПСС, але і адасабленне палітычных партый ад іншых грамадскіх арганізацый, вылучэнне масавых рухаў.

Адначасова з унясеннем паправак у Канстытуцыю БССР Вярхоўны Савет прымае Пастанову “Аб рэгістрацыі грамадскіх аб'яднанняў у Беларускай ССР”. На падставе вышэй названай Пастановы Урад Беларусі 3 кастрычніка 1990 г. зацвярджае “Часовае палажэнне аб парадку ўтварэння і дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў грамадзян Беларускай ССР” (далей – “Часовае палажэнне”), якое было адменена толькі Пастановай Кабінета Міністраў ад 3 лютага 1995 г.

Трэба адзначыць, што ў канцы 80-х гг. XX ст., да ўступлення ў моц адзначанага

дакумента, рэгістрацыю грамадскіх аб'яднанняў ажыццяўляў Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР на падставе Пастановы Прэзідыума Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР ад 3 мая 1932 г. “Аб парадку зацвярджэння статутаў таварыстваў і саюзаў, якія не ставяць мэты атрымання прыбытку, аб парадку іх рэгістрацыі і нагляду за імі” [1, с. 22].

У “Часовым палажэнні” не прыводзілася акрэсленага вызначэння паняцця “грамадскае аб'яднанне”. Сярод грамадскіх аб'яднанняў вылучаліся палітычныя партыі і масавыя рухі. Акрамя таго, паводле тэрыторыі дзейнасці грамадскія аб'яднанні падзяляліся на рэспубліканскія і мясцовыя, прадугледжвалася магчымасць існавання аддзяленняў агульнасаюзных і міжрэспубліканскіх аб'яднанняў. Асаблівасцю масавых рухаў была адсутнасць фіксаванага членства. У цэлым “Часовае палажэнне” мела дастаткова прагрэсіўны характар. Замацоўваўся явачна-рэгістрацыйны парадак стварэння грамадскіх аб'яднанняў, які істотна адрозніваўся ад дазвольнага парадку, што існаваў у ранейшы час.

Пасля правалу спробы дзяржаўнага перавароту ў СССР Вярхоўны Савет Беларусі 25 жніўня 1991 года надае Дэкларацыі аб суверэнітэце статус канстытуцыйнага закону, прымаюцца рашэнні аб часовым прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС на тэрыторыі БССР, дэпартызацыі органаў дзяржаўнай ўлады і кіравання, дзяржаўных прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый, нацыяналізацыі ўласнасці КПБ.

15 сакавіка 1994 г. прымаецца Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, якая прадугледжвае канчатковае замацаванне самастойнасці грамадскіх аб'яднанняў і адначасова прадстаўленне ім шырокіх магчымасцей удзелу ў грамадска-палітычным жыцці. Улічваючы папярэдні вопыт канстытуцыйнага развіцця адзначаецца (арт. 4) немагчымасць усталявання ідэалогіі палітычнай партыі, іншага грамадскага аб'яднання ў якасці абавязковай для грамадзян. У арт. 36 Асноўнага Закону адзначаецца, што кожны мае права на свабоду аб'яднанняў. Акрамя таго ў арт. 41 Асноўнага Закону асобна пазначалася права на аб'яднанне ў прафесійныя саюзы. На канстытуцыйным узроўні (арт. 36) прысутнічалі і абмежаванні ў дачыненні суддзяў, пракурорскіх работнікаў, супрацоўнікоў органаў унутраных спраў, Кантрольнай палаты, органаў бяспекі, ваеннаслужачых, якія не маглі быць членамі палітычных партый і іншых грамадскіх аб'яднанняў, што дамагаюцца палітычных мэт. Абмежаванні ўтрымліваліся і ў арт. 5 Канстытуцыі, дзе ўказвалася, што забараняецца дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў, якія маюць на мэце гвалтоўнае змяненне канстытуцыйнага ладу ці вядуць прапаганду вайны, нацыянальнай, рэлігійнай і расавай варожасці. У тым жа годзе ў кастрычніку прымаецца Закон “Аб грамадскіх аб'яднаннях”, які разам з Канстытуцыяй стварае трывалы падмурак адпаведнага нацыянальнага заканадаўства.

Падсумоўваючы адзначым, што канстытуцыйнае рэгуляванне дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў у першай палове 90-х гадоў XX ст. прайшло шлях ад іх непасрэднай уключанасці ў дзяржаўна-палітычны механізм і дамінавання ў яго межах адзінай палітычнай партыі да прызнання асобнага становішча і ўсталявання шматпартыйнасці. Адбываецца пераход ад выкарыстання паняцця “грамадская арганізацыя”, які змештава аб'ядноўваў розныя грамадскія ўтварэнні, да тэрміну “грамадскае аб'яднанне” у яго шырокім і вузкім разуменнях.

Спіс літаратуры

1. Василевич, Г.А. Белорусское государство на рубеже веков. 3-е изд. дополн. / Г.А. Василевич; Белорусский государственный университет. – Минск: Право и экономика, 2008.